DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

2020 SPALIO 31 D. NR. 39 (130)

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Atšaukti praeitį

Niekada perdėm rimtai nesusimąstydavau apie tai, kad dažnam jaunam ir pažangiam (ar tokiu save laikančiam žmogui) tarsi nėra praeities. Dabarties laikas jam yra esminis ir nekintamas ir siejamas su ateitimi, o ne praeitimi. Ir galbūt siejamas todėl, kad ateitis visada atrodo šviesesnė ir gražesnė, nei praeitis, kuri jau yra išsipildžiusi ir paliudyta, sunki ir gremėzdiška, beveik visada nepažangi ir nešiuolaikiška. (Kaip pavyzdį būtų galima pateikti frazę „dabar ne viduramžiai", kai norima įgelti dėl obskurantizmo ir prietarų, nors bet kuris išsilavinęs ir kritiškai mąstantis žmogus žino, kad viduramžiais klestėjo filosofija ir vienuolynų kultūra).

Dabar apie tai mąstau, bet didelio džiaugsmo šis procesas nesuteikia. Jeigu žmogus, tegu ir jaunas, tesugeba aprėpti kelis (čia geriausiu atveju) savo gyvenimo dešimtmečius ir sėkmingai izoliuotis nuo visos kitos praeities kaip nuo nereikalingo balasto – turėtume būti gerokai atsilikę nuo viduramžių. Viduramžių žmogus ne tik mąstė, bet ir jautė savo gyvenimiškojo laiko trapumą ir baugumą, o tuo pačiu – ir metafizinę baimę, anapusybės neviltį. Viduramžių žmogus veikiausiai kur kas dažniau nei šiuolaikinis pagalvodavo – o kas gi aš esu? Kodėl aš čia? Kur aš būsiu vėliau?

Ir ne tik apie tai.

Kur mano pradžia? Iš ko aš kilęs? Kas mane sieja su laiku ir jame ištirpusiais žmonėmis? Kieno balsus aš girdžiu gūdžią naktį, žiūrėdamas į žvaigždėtą dangų? Kieno veidą matau šaltinio dugne, plaunamą skaidrios srovės? Kieno siela man išsiskleidžia kaip purpuro gėlė sapno dugne?

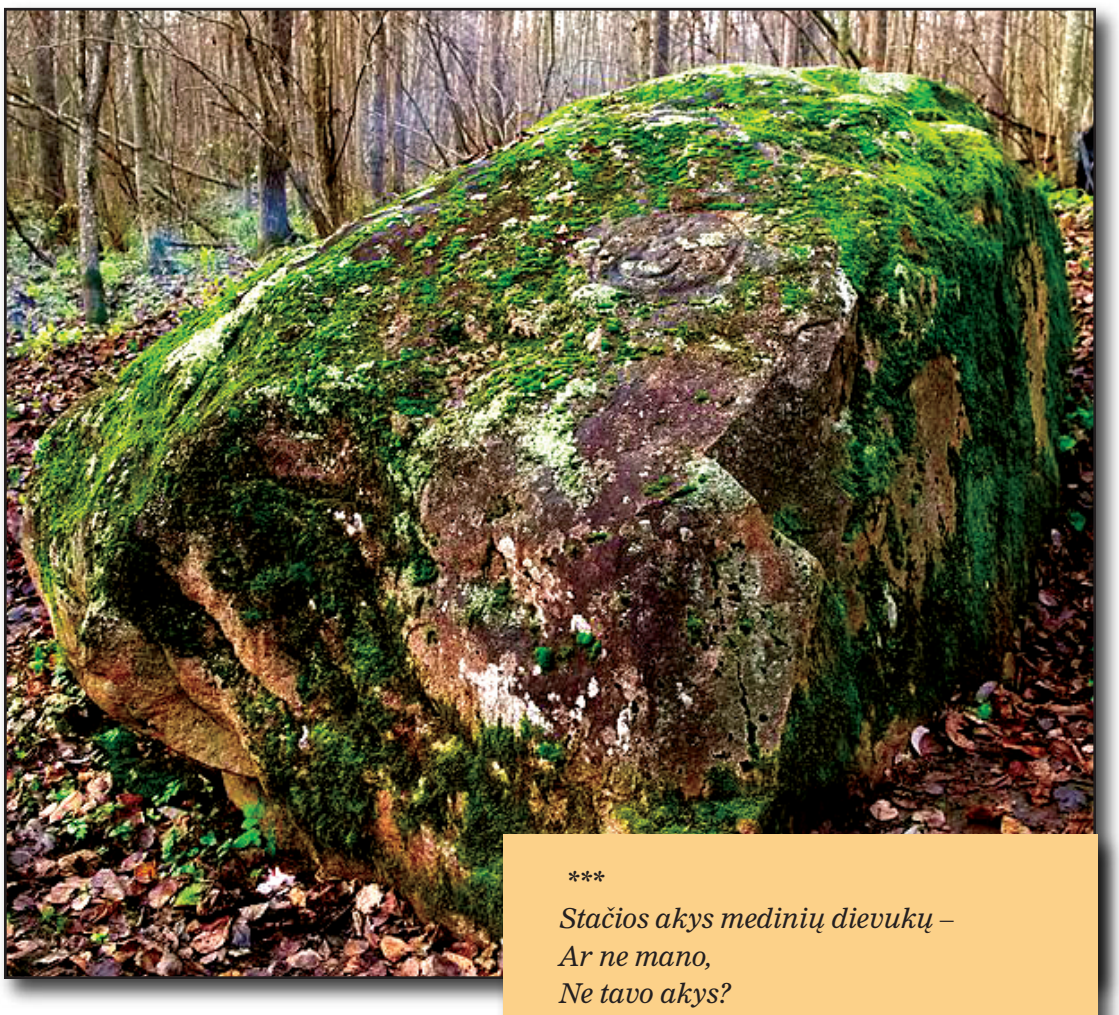

Mitologinis Valiulio akmuo su ženklais. Molėtų rajonas, Alantos seniūnija, Svobiškėlis

Nepamirštamas profesorės Ingės Lukšaitės pasakymas apie XVI amžiaus laiką: „Ten visi mano draugai..." Ar daugelis iš mūsų taip galėtų pasakyti apie kurį nors laikmetį, nutolusį nuo mūsų daugiau nei šimtas metų ir nesusietą tiesioginiais prisiminimų ryšiais?.. Kas gi galėtų mane sieti, tarkim, su ankstyvuoju neolitu Lietuvoje ar, tegu jau, su pažangesniu IX amžiumi?.. Barbarybė tie laikai, nei kultūros, nei higienos, nei patogiai gyventi leidžiančių kasdienybės technologijų.

Ir apskritai ar nereikėtų atšaukti praeities kaip gluminančio balasto, neleidžiančio veržliai žygiuoti ateitin? (Žodis „atšaukti" nūdien tapo populiarus – atšaukiami renginiai, pažadai, įsipareigojimai, žadama „atšaukti" Kalėdas ir pan.). O dar geriau – ar nereikėtų mums jau gyventi ateityje, jos nebelaukiant?.. Nubraukti tai, kas buvo. Na, paliekant, tarkim, viską nuo Apšvietos amžiaus, nes švietimas, šiaip ar taip, yra prioritetinė naujojo puikaus pasaulio piliečių kalvė. Kurioje nebereikia šiurpios viduramžių dvasios ir metafizinės nevilties, nes ji kaip surūdijusi grandinė tempia mus atgal į neatsakomų klausimų bedugnę – kas aš esu, kodėl aš esu, kokia mano gyvenimo prasmė ir panašiai.

Kažkodėl šie klausimai visada siejami su praeitimi. Su ateitimi – beveik niekad. Nes praeitis mums sako, kad esame mirtingi, o ateitis suteikia iliuziją, kad mirties nėra, kad mes esame amžini.

Renata Šerelytė

***

Stačios akys medinių dievukų –
Ar ne mano,
Ne tavo akys?

Kaip arti jūs,
Protėviai mano!

Iš kelinto šimtmečio pėdus
Drasko vėjas nuo stogo?

Pėdos, pėdos,
Pėdos ir pėdos –
Žmonės
Ir jų dievai
Sustojo. (...)
Gerkit.
Melskitės.
Melskitės.
Gerkit –
Į mane kaip į žemę suėję.

Sigitas Geda

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2020 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniniam „Draugo" priedui „Kultūra", projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuvybės puoselėjimas pasaulyje"

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Atšaukti praeitį • **2-as psl. Virginija Babonaitė-Paplauskienė.** „Padariau viską, ką galėjau"... *In memoriam* Danutei Lipčiūtei-Augienei • **4-as psl. Algis Vaškevičius.** Gyvybes gelbėjusiam Japonijos diplomatui – atminimo renginiai ir paminklas Kaune • **5-as psl. Metų knygos rinkimai 2020. Herkus Kunčius. Geležinė Stalino pirštinė** • **6-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius.** Liūnė Sutema – ne mažiau slėpininga, nei jos poezija • **7-as psl. Ieva Marija Mendeikaitė.** Baltarusijos prezidento rinkimai 2020 • **8-as psl. Kultūros kronika**

Kitame numeryje: Metų knygos rinkimai 2020. Enrikos Striogaitės „Žmonės" • Slėpiningoji Liūnė Sutema (2)

Redaguoja **Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com** • Maketuoja **Jonas Kuprys**

„Padariau viską, ką galėjau...”

Virginija Babonaitė-Paplauskienė

Spalio 22 dieną Palaiminto Jurgio Matulaičio slaugos namuose Putname amžinu miegu užmigo vaikų rašytoja, mokytoja, visuomenės ir kultūros veikėja, Jono Mačiulio – Maironio sesers Kotrynos jaunėlė dukra – Danutė Lipčiūtė-Augienė (1914–2020). Šiemet, balandžio pirmąją, minėjome jos gražųjį 106-ąjį gimtadienį... o štai dabar su liūdesiu, gilia pagarba ir begaliniu dėkingumu lenkiame galvas, palydint šią kilnią asmenybę į amžinybę.

Augienės vaikai Rasa, Jurgis, Džiugas ir Rūta pranešė, kad velionės kūnas bus kremuotas ir saugomas. Laidotuvės planuojamos po COVID-19 baigties, kai bus galima laisvai keliauti ir susirinkus Putname, lietuviškose kapinaitėse, atsisveikinti su D. Lipčiūte-Augiene. Šventos Mišios už jos vėlę bus aukojamos šį mėnesį Pal. J. Matulaičio misijoje Lemonte ir Putnamo bažnyčioje. Šeima prašo visų galinčių ir norinčių pagerbti D. Lipčiūtės-Augienės atminimą, skirti aukas, paminint jos vardą, Maironio lietuvių literatūros muziejui, esančiam Kaune, Rotušės a. 13.

Kotrynos ir Juozo Lipčių šeima su Pranciška Mačiulyte

„Meilė – tai akimirka, švystelėjanti visų saulių ir žvaigždžių visatos spindėjimu”

Šie Mikalojaus Konstantino Čiurlionio žodžiai tinka apibūdinti Danutės Lipčiūtės-Augienės gyvenimui. Dar kartą žvilgtelkime ir prisiminkime kilnios moters, mylinčios žmonos, rūpestingos motinos, mielaširdingos „močiutės Amen” (taip ją vadino anūkai), talentingos kūrėjos darbus. Sunkūs išbandymai teko jos daliai: priverstinė tremtis, jaunėlio sūnaus Sauliaus, o vėliau ir mylimo vyro, dailininko Pauliaus netektys. Svetimoje žemėje likusiai vienai kaip trapiai smilgai reikėjo atsilaikyti, nepalūžti, užauginti ketvertą vaikų, rasti laiko ir jėgų kurti. Sunkus gyvenimas nepalaužė, užgrūdino, nuskaidrino sielą... Gilus tikėjimas, įskiepytas dėdės Jono ir tetos Marcelės Mačiulių gelbėjo ir padėjo atsilaikyti prieš visas gyvenimo negandas.

Maironis visus Kotrynos vaikus – Mikalojų, Julytę, Teklytę, Stasį, Algirdą, Eleną, Danutę – lavino ir leido į mokslus. Vaikaičiai džiaugėsi dėdės gerumu ir rūpestinga globa. Ilgiausiai Maironio namuose Kaune gyveno Danutė: aštuonerių būdama peržengė dėdės namų slenkstį. Kiek daug gražių ir prasmingų akimirkų, praleistų dėdės globoje, kiek daug išminties ir meilės iš jo patirta. Danutė, kaip ir jos vyresnės sesutės lankė „Aušros” gimnaziją, domėjosi humanitariniais dalykais. Maironis mokė jas prancūzų ir vokiečių kalbų, tačiau pirmenybę teikė lietuvių kalbai, gimtajam žodžiui. Rūpestingas dėdė mažoje širdelėje skiepijo meilę, gėrį ir grožį. Danutės atsiminimuose išlikę džiugūs, nuotaikingi prisiminimai iš kelionių su dėde į Palangą, Birštoną, Panemunę.

O kokie reikšmingi jai buvo teatrų ir parodų lankymai! Dėdės namuose gautos ir pirmosios bendravimo pamokos: įvairių švenčių metu buvo sodinama prie stalo su menininkais, valdžios vyrais, vyriausybės nariais, bažnyčios hierarchais. Gražios ir prasmingos akimirkos, patirtos Maironio namuose, suteikė gyvenimui ypatingų spalvų: „*Jis buvo kantrus ir atlaidus, mylėjo mane*”, – rašė Danutė. Bręsdama savo dėdės poeto artumoje pamilo literatūrą, daug skaitė. Gimnazijoje kūrė eilėraščius, rašė vaidinimus, vienas iš jų, skirtas Vytauto Didžiojo jubiliejui, buvo suvaidintas gimnazistų ir sulaukė palankaus vertinimo. Įstojus į Vytauto Didžiojo universitetą, studijavo literatūrą su šalutine prancūzų kalbos specialybe. Priklausė ateitininkų draugijai „Šatrija”. Siekdama harmonijos per vidinį asmenybės tobulėjimą ieškojo tiesos, gėrio ir grožio. Nuo 1932 metų spausdino eilėraščius moterų kūrėjų žurnale „Naujoji Vaidilutė.” Jos eilėraščius, prozos vaizdelius, straipsnius skelbė ir kita prieškario spauda.

D. Lipčiūtė, sėkmingai baigusi studijas, gavo Lietuvių-prancūzų draugijos stipendiją ir išvyko tobulintis į Sorbonos fonetikos institutą. Paryžiuje ji sutiko ir savo gyvenimo meilę – žemaitį dailininką Paulių Augustinavičių (vėliau Augių). Paulius gimė Gečaičiuose (Plungės r.), mokėsi Telšiuose, o vėliau Kauno meno mokykloje. Išskirtinis P. Augiaus diplominis darbas – spalvotieji medžio raižiniai „Žemaičių vestuvės” pagal vyskupo Motiejaus Valančiaus kūrinį. 1938 metais šis darbas buvo eksponuotas Vytauto Didžiojo karo muziejuje surengtoje parodoje ir pelnė pirmą premiją. Studijos Paryžiuje dailininkui buvo ypač vaisingos – sukūrė nemažai grafikos lakštų, turėjo ištikimą mūzą – Danutę. Šie du talentingi menininkai, grįžę į Lietuvą sumainė žiedus.

Tačiau nebuvo lemta dirbti savojoje žemėje, savo žmonėms. Siautulingos istorinės pervartos, sovietų ir vokiečių okupacijos išstūmė iš Lietuvos daugelį gabių ir talentingų jaunuolių. Pasirinkimo nebuvo: arba patiems trauktis į nežinią, arba per prievartą gyvuliniuose vagonuose keliauti Sibiran. Jaunos moters, motinos vidinis balsas pakuždėjo, kad reikia gelbėti vaikus ir gelbėtis patiems. 1944 metais jaunieji menininkai pasitraukė į Vakarus, gyveno Austrijoje ir Vokietijoje. Jie puoselėjo viltį – gal pusmetį, metus praleisti svetur ir vėl grįžti tėvynėn. Deja, išeivių likimai pakrypo kita vaga. Be gimtosios žemės, be gimtų namų jie stengėsi išsaugoti lietuvių kalbą, papročius, įdiegtas kultūrines vertybes. Sunkiomis tremties sąlygomis abu menininkai neprarado pusiausvyros: kūrė, rašė. D. Augienė skelbė savo eilėraščius „Žiburiuose”, Paulius dalyvavo parodose, tapo literatūros ir meno žurnalo „Mintis” dailės skyriaus redaktorium.

Atsiradus galimybei, 1949 metais Augių šeima su vaikais persikėlė į Ameriką. Gyvenimas nelepino: laukė sunkus fizinis darbas, neįprastos įsikūrimo sąlygos. Bandyta ūkininkauti – auginti vaiskrūmiai, skinamos uogos; net ir vištų ferma atsirado... Vėliau P. Augius gavo darbą komercinio meno įstaigoje. Po alinančių darbų buvo grįžtama į „tikrą” kūrybos gyvenimą, kur lakštuose atgydavo jo numylėta Žemaitija. Tęsė pradėtus „Žemaičių Kalvarijų” ir „Žemaičių simfonijų” ciklus. Noriai dalyvavo parodose. Su didžiausiu įkvėpimu ėmėsi Vytauto Mačernio „Vizijų” knygos iliustravimo. Deja, tai buvo jo paskutinis darbas. 1960 metais gruodžio 7 dieną klastinga liga pakirto jį pačiame jėgų žydėjime: vos peržengė penkiasdešimt pirmojo gimtadienio slenkstį. D. Lipčiūtė daug laiko ir jėgų skyrė vyro, dailininko atminimo įamžinimui: kartu su kitais parengė ir išleido stambią monografiją: „Paulius Augius” (1966).

D. Lipčiūtė-Augienė liko viena su keturiais vaikais – Rasa, Džiugu, Jurgiu, Rūta (gimė JAV), reikėjo sunkiai ir kantriai dirbti. Pagrindinis darbas – Loyola University Čikagoje, savaitgaliais – lituanis-

Nukelta į 3 psl.

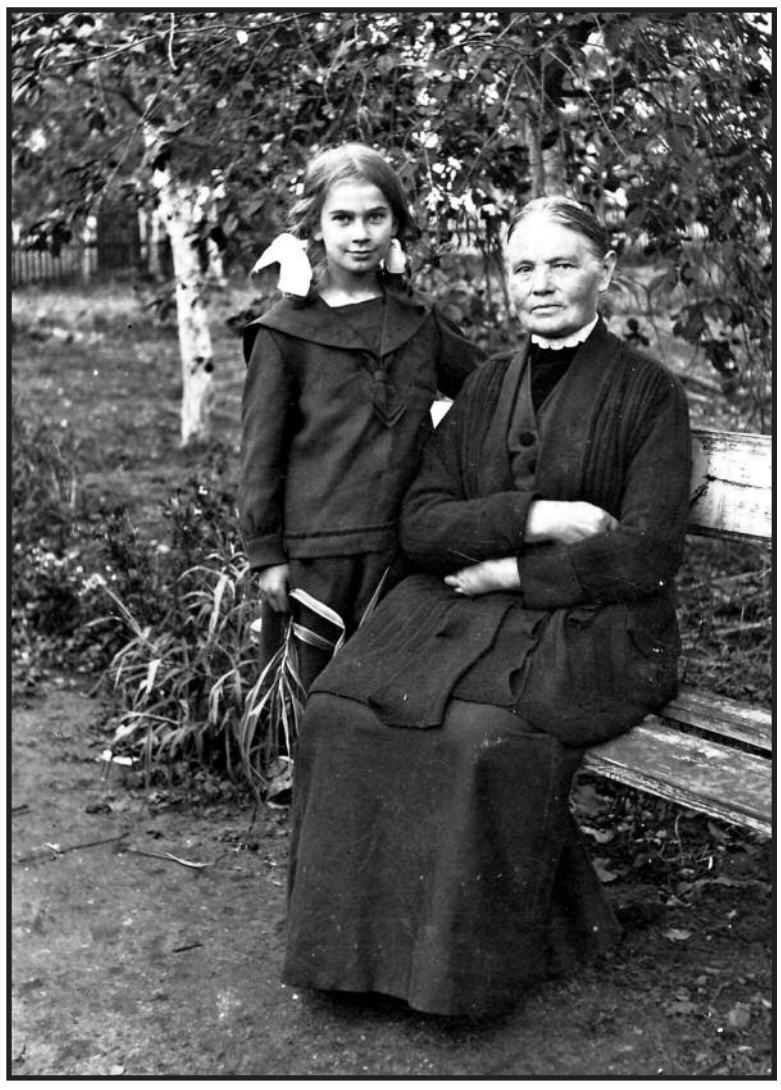

Danutė Lipčiūtė su teta Marcele. Kaune, Maironio namuose. Apie 1922 m.

Atkelta iš 2 psl.

tinė mokykla, visuomeninės ir kultūrinės pareigos, savanorystė. Kūrybai likdavo tik laiko trupiniai. Laisvalaikio valandėlėmis gimė tekstai: „Jaunimo kelias moterystėn" (1955); „Kovos metais dėl savosios spaudos 1864–1904 metais" (1957); „Amerikos lietuvių Romos katalikų moterų sąjunga" (1964). Danutė kūrė eilėraščius, prozos vaizdelius, pasakas, straipsnius, publikavo laikraštyje „Draugas", žurnaluose „Šv. Kalėdų aidai", „Aidai", „Ateitis" ir kt. Daug ką darė pareigos vedina – vienas žodis „reikia".

Todėl beveik kiekviename žurnale „Eglutė" galima rasti jos pasakų, eilėraščių, lietuviškų papročių aprašymų, o svarbiausia – atsiminimų apie dėdę Maironį. Nesureikšmindama savo kūrybinio darbo, kartojo, kad *„rašė tik tam, kad vaikai svetimoje šalyje „nesuamerikonėtų"*. Parašyta nemažai poemėlių, eiliuotų pjesių vaikams, kurios neišleistos, bet buvo vaidinamos lietuvių telkiniuose: „Velykos", „Kalėdų žvaigždė", „Meškos mokykla" ir kt. Eiliuota pasaka „Užburti vaikai" buvo parašyta žurnalo „Eglutė" 25-mečiui. Marquette Parko lituanistinės mokyklos mokiniai atliko programą, suvaidino pasaką. Atskiromis knygomis išėjo „Pupos pasaka" (1970) Čikagoje, „Močiutės dovanėlė" (1976) Čikagoje, antrasis leidimas: Kaunas, Naujasis lankas, 2004; „Močiutės pasakos" (1985) Čikaga, „Eilėraščiai mažiems nedideliems" (1992) Vilnius. Nuostabu tai, kad su D. Lipčiūtės-Augienės „Močiutės dovanėle" – abėcėle užaugo ne viena karta lietuviukų Amerikoje ir Lietuvoje. Kiekvienai raidei autorė sukūrė vaizdingą, melodingą ketureilį, paprastais žodžiais „nupiešė" paveikslą, kuris įsirėžia vaiko atmintyje. Žodžiai liejasi iš širdies ir rikiuojasi vienas prie kito. Vaikiškas pasaulis trapus ir sudėtingas, tik neabejotinai talentingas menininkas gali jį perprasti.

D. Lipčiūtės-Augienės gyvenimas įgavo naujų spalvų, kai nusprendė persikelti į Nekaltai Pradėtosios Šv. Mergelės Marijos vienuolyną Putname. Čia daugel metų talkino seselėms, atliko įvairias pareigas: nuo sekretorės iki indų plovėjos, o svarbiausia turėjo malonę – melstis... Joks darbas nebuvo našta, viską atlikdavo rūpestinga, dėkinga širdimi, nes „vienintelis svarbus dalykas mums išėjus bus meilės pėdsakai, kuriuos paliksime!"

Meilės pėdsakai

Nuo pasitraukimo iš Lietuvos ji ilgėjosi savo artimųjų, gimtųjų Bernotų ir Maironio namų, kuriuose buvo padėtas gyvenimo pagrindas. Pastaruosiuose dalyvavo 1936 metais atidarant dėdei skirtą muziejų. Svajonėmis vis sugrįždavo į savo vaikystę ir jaunystę. Širdyje degė noras padėti Lietuvoje vargstantiems. Viename tekste, skirtame Vasario 16-ajai, D. Lipčiūtė-Augienė rašė: „Mes visi privalom savimi, savu gyvenimu, savo pavyzdžiais kelti kiekvieną sutiktą žmogų, kad Tėvynėje, aplinkoje būtų – taptų šviesiau! Geriau, jaukiau, sočiau! Turim kiekvienas būti, kad ir mažom žvakutėm, mažais žiburėliais, kad keliai, takeliai ryškėtų, būtų įmanoma žingsniuoti jais į Laisvę, Ramybę, Tikrumą!" Atsiradus galimybei aplankyti Lietuvą ji nedvejodama leidosi į kelionę, o vėliau viena po kitos rikiavosi jų dešimt. Danutė tapo „knygneše": iš JAV vežė uždraustas knygas, žurnalus, šelpė gimināičius, neturtingus studentus, našlaičius. *„Aš supratau, kad žmogus gali būti žmogumi tik atiduodamas save kitiems. Aš supratau, kad tikroji meilė – tai gyvenimas kitiems"*, – rašė D. Lipčiūtė-Augienė. Rūpindamasi vyro kūrybinio palikimo išsaugojimu atvežė ir padovanojo Vilniaus dailės muziejui jo darbus. 1992 metais Lietuvoje pasirodė jos poezijos knygelė vaikams „Eilėraščiai" su Pauliaus iliustracijomis. Kitais metais ji išleido jo darbų reprodukcijas ir kitas knygas.

D. Lipčiūtė-Augienė kaip gaivus pavasario vėjas atskriedavo į Lietuvą ir įsitraukdavo į džiaugsmingus minėjimus, skirtus dėdės Jono Mačiulio-Maironio atminimui. Netausodama jėgų ji lankydavosi darželiuose, mokyklose, gimnazijose, bibliotekose, universitetuose, susitikinėdama su jaunimu, bendraudama su mokytojais, rašytojais, visuomenės ir kultūros veikėjais, intelektualais ir paprastais kaimo žmonėmis. Kiekvienas susitikimas buvo savitas ir įdomus, pasakodama atsiminimus nuolat pabrėždavo, kad „be gerojo Dėdės Maironio, mes nebūtumėm pasiekę mokslo ir nebūtumėm tuo, kas esame". Įspūdingi susitikimai vyko Pikčiūnų (Raseinių r.) mokykloje; „Maironio", buvusioje „Aušros" mergaičių, gimnazijoje. Kiekvieną kartą Danutė su ypatingu jauduliu lankydavo šią gimnaziją dar ir todėl, kad čia buvo įkurta Maironio vardo draugija, kuri vienija visus Lietuvos maironiečius. Rašytoja bendravo su žingeidžiais gimnazistais, dalijosi su jais širdies šiluma. Jos minčių, samprotavimų išeities tašku buvo gilus tikėjimas, įskiepytas dėdės Maironio. „Tikėjimas nemirtingumu įkvepia žmogų nemirtingiems darbams ir, jeigu žmogus sukuria ką nors dieviška – tai ilgėdamasis Dievo ir įveikęs savo metafizinį nuovargį, peržengęs patį save."

Nuo pirmųjų rašytojos atvykimų į Nepriklausomą Lietuvą užsimezgė graži draugystė su Maironio lietuvių literatūros muziejumi. Remiantis jos atsiminimais, patarimais, pastebėjimais buvo restauruojami, atkuriami Maironio memorialiniai kambariai. Tradicija tapo ir jaudinantys, nepakartojami vakarai – susitikimai su šia rašytoja, vykę didžiojoje svetainėje. Įstabia dovana tapo jos rankų darbo naujametiniai šiaudiniai žaisliukai. Kiekvienais metais prieš Kalėdas Maironio Didžiojoje svetainėje pražysta jos sukurta baltoji pasaka.

D. Lipčiūtė-Augienė suvaidino ypatingą vaidmenį ir dėl išeivių rašytojų archyvų parvežimo. 1989 metais pasikvietus į pirmą privačią kelionę į JAV šių eilučių autorę, jos sesers Elenos anūkę, sudarė visas sąlygas lankyti rašytojus bei jų artimuosius. Dabar Maironio muziejuje sukaupti ir parvežti beveik visų išeivių rašytojų archyviniai rinkiniai, apie 200 tūkstančių eksponatų. Iš gausybės parvežtų, persiųstų neįkainojamos vertės turtų norisi išskirti du deimantus, kurie buvo neaiškiomis aplinkybėmis išvežti ir vėl sugrąžinti į Lietuvą: dailininko J. Šileikos nutapytą Maironio portretą (daug metų mano prašytas... ir anot ponios Marijos Remienės, „išprašytas" iš „Draugo" direktorių tarybos ir gerb. M. Remienės pervežtas į Lietuvą). Kitas ypatingas eksponatas – Maironio knygos „Pavasario balsai", parengtos V laidai maketas, ieškotas ir surastas rašytojo Pauliaus Jurkaus namuose. Šioje knygoje yra 32 Maironio rankraščiai...

D. Lipčiūtė-Augienė keliavo per gyvenimą dėdės Maironio nubrėžtomis gairėmis, siekdama harmonijos per vidinį asmenybės tobulėjimą. Patyrusi daug meilės, vėliau dosnia širdimi dalino ją kitiems. Jos darbai nesiskyrė nuo žodžių, ji mokė mus savo pavyzdžiu, palikdama meilės pėdsakus mūsų širdyse. D. Lipčiūtės-Augienės laiškas, rašytas prieš daugelį metų, tampa dar viena dovana, jos meilės išraiška mums visiems...

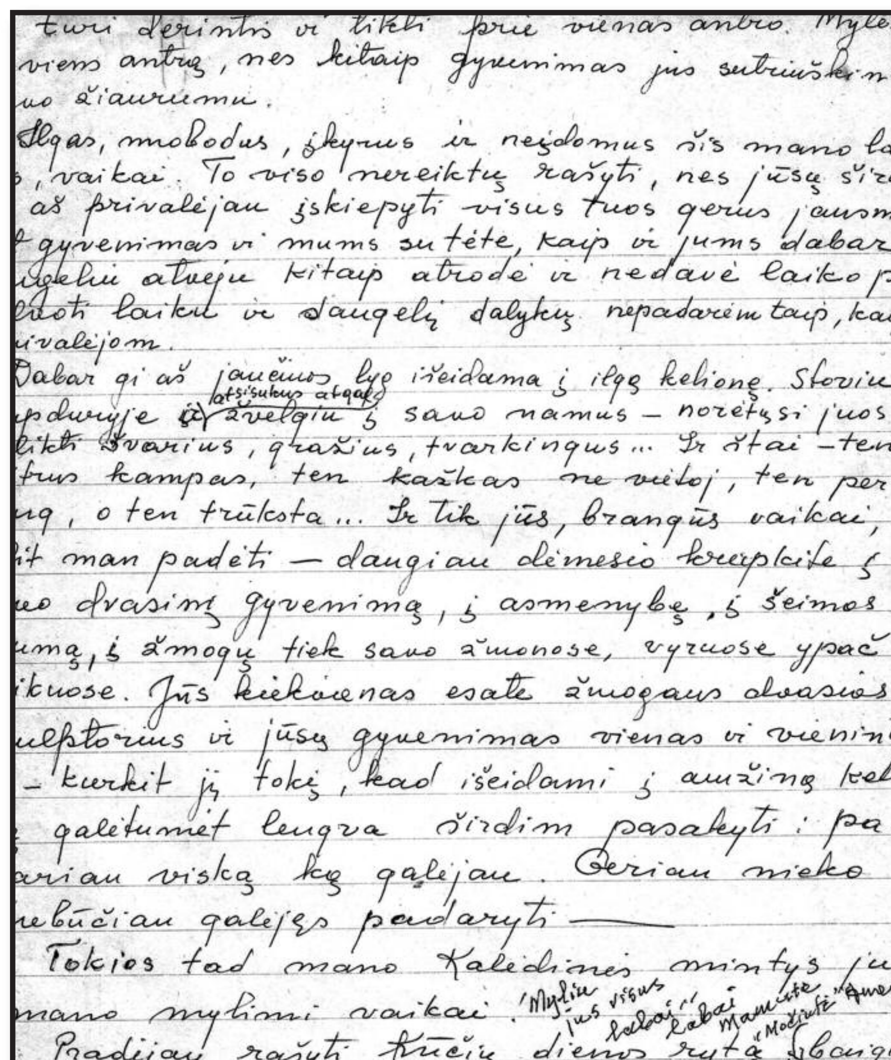
tuvi derintis ir tikti prie vienas antro. Mylė[...]
viens antrą, nes kitaip gyvenimas jus sutriuškin[...]
uo žiaurumu.
Ilgas, nuobodus, įkyrus ir neįdomus šis mano la[...]
[...], vaikai. To viso nereiktų rašyti, nes jūsų šird[...]
aš privalėjau įskiepyti visus tuos gerus jausm[...]
[...] gyvenimas ir mums su tėte, kaip ir jums dabar
[...]elių atveju kitaip atrodė ir nedavė laiko p[...]
[...]oti laiku ir daugelį dalykų nepadarėm taip, kaip
[...]valėjom.
Dabar gi aš jaučiuos lyg išeidama į ilgą kelionę. Stoviu
[...]pduryje ir atsisukus atgal žvelgiu į savo namus – norėtųsi juos
[...]likti švarius, gražius, tvarkingus... Ir štai – ten
[...]trus kampas, ten kažkas ne vietoj, ten per-
[...]ug, o ten trūksta... Ir tik jūs, brangūs vaikai,
[...]it man padėti – daugiau dėmesio kreipkite į
[...]o dvasinį gyvenimą, į asmenybę, į šeimos
[...]umą, į žmogų tiek savo žmonose, vyruose ypač
[...]ikuose. Jūs kiekvienas esate žmogaus dvasios
[...]ulptorius ir jūsų gyvenimas vienas ir vienint[...]
– kurkit jį tokį, kad išeidami į amžiną kel[...]
[...] galėtumėt lengva širdim pasakyti: pa-
[...]ariau viską ką galėjau. Geriau nieko
[...]ebūčiau galėjęs padaryti –
Tokios tad mano Kalėdinės mintys ju[...]
[...]mano mylimi vaikai. „Myliu jus visus labai labai Mamutė „Močiutė" Amen"
Pradėjau rašyti Kūčių dienos rytą, baigi[...]
[...]tra diena Kalėdų 1972 m. Kartoju šį laišką vėl = 2004 m. vasa[...]

D. Lipčiūtės-Augienės laiško vaikams fragmentas

Mano vaikams

„Per Kūčias mano siela pritvinkusi daugiaspalvių jausmų, ruošiantis sutikti savo išskridusius iš lizdo paukštelius, o ir daug skausmo, kad ne visi sugrįš... Tada mintys, lyg nepažaboti eržilai – lekia dar tolyn, tolyn, tolyn – į mano jaunystę, į mano tėviškę, į mano sesučių ir brolių namus ir lyg paukštis atsimušęs į uždarą langą – širdis verkia ir vaitoja. Ir norėčiau aš jums, brangūs vaikai, tada nors dalį savo jausmų pasakyti, pasidalinti, kad jūs kiek susimąstytumėt, kad man palengvėtų krūtinėje smaugianti gėla. Bet... mes neturim laiko, mes skubam visada. Mes susirūpinę daugybę dalykų, kurie mus blaško, o visa tai, kas mūsų širdyje – atrodo gali laukti, nes tai nereikalingas jautrumas.... <...> Žvelgiu į Jus visus ir džiaugiuosi, kad Jūs mylitės. Meilė yra nepaprasta Dievo dovana. Be meilės žmogus būtų medis, akmuo, ola. Bet meilė nėra daiktas. Ji gyva, jautri, nuolat klausanti, nuolat pulsuojanti. Ji lyg paukštė, kurią reikia prisijaukinti, ji lyg peilis, kuris gali atšipti ir nepjauti, o tik draskyti. Būkite kantrūs, švelnūs ir nuolankūs, mylėdami vienas kitą ir savo vaikus. Išklausykite vienas antro ir niekad neikite iš namų, ar miegoti, nesuradę bendrą išeitį. Nebūkite grubūs kito meilei, kito reikalui, nors tai iš karto atrodytų ir kvaila. Vaikučiams būkite kantrūs ir duokite daug savęs, kuo mažiau lepinimų, surištų su jų užgaidomis. Nereikia jiems įprasti gauti viską lengvai, ir nereikia galvoti, kad kas nors ką nors privalo duoti. Viską ką gauname iš kitų gero yra dovana. Dovanos yra be mūsų valios ir jų mes negalime reikalauti. Už kiekvieną gerą žodį, šypsnį, patarnavimą, reikia mums visiems išmokti padėkoti ir jausti dėkingumą. Mokinkimės duoti kitiems – nebūtinai daiktais ir pinigais – savimi – savo paslaugumu, gerumu, patarnavimu.

Esu laiminga, kad Jūs visi nepamirštate Dievo ir savo gyvenimus tvarkote pagal jo duotas gaires. Jam kasdien padėkokit už viską ką turit, nors kartais tai būtų didžiausias skausmas. <...>Dabar gi aš jaučiuosi, tarsi išeidama į ilgą kelionę. Stoviu tarpduryje ir atsisukus atgal žvelgiu į savo namus – norėtųsi juos palikti švarius, gražius, tvarkingus... Ir štai – ten aštrus kampas, ten kažkas ne vietoje, ten per daug, o ten – trūksta... Ir tik Jūs, Brangūs vaikai, galit man padėti – daugiau dėmesio kreipkite į savo dvasinį gyvenimą, į asmenybę, į šeimos šilumą, į žmogų tiek savo žmonose, vyruose, ypač vaikuose.

Jūs kiekvienas esate žmogaus dvasios skulptorius, ir jūsų gyvenimas vienas ir vienintelis – kurkite jį tokį, kad išeidami į amžiną kelionę galėtumėte lengva širdimi pasakyti: padariau viską ką galėjau. Geriau nieko nebūčiau galėjęs padaryti...

Myliu Jus visus, labai – labai – Mamutė, Močiutė Amen."

Maironio lietuvių literatūros muziejus
Rotušės a. 13, LT – 44279 Kaunas
Įstaigos kodas: 190756653
Pavedimų lėšų sąskaita:
LT907300010002229145
Bankas – „Swedbank", AB
Banko kodas – 73000
SWIFT kodas – HABALT22

Gyvybes gelbėjusiam Japonijos diplomatui – atminimo renginiai ir paminklas Kaune

Paminklo atidengimo svečiai, dešinėje – ambasadorius Sh.Yama Saki.

Karo muziejuje – paroda „Kario kelias".

A. Vaškevičiaus nuotraukos

Chiune Sugihara atminimui atidengtas paminklas prie „Metropolio" viešbučio.

Algis Vaškevičius

2020-ieji Lietuvoje Seimo yra paskelbti Chiune Sugihara (1900–1986) metais. C. Sugihara – Japonijos diplomatas, 1939–1940 metais rezidavęs Kaune kaip Japonijos imperijos vicekonsulas. Antrojo pasaulinio karo metais jis padėjo apie 6 tūkstančiams Lietuvos, Lenkijos ir Vokietijos žydų pabėgti iš Europos, išduodamas jiems tranzitines Japonijos vizas. Taip jis rizikavo savo karjera, nes oficialiai tam neturėjo Japonijos vyriausybės pritarimo.

1940 m. rugsėjį, kai konsulatas Kaune jau buvo uždarytas, C. Sugihara ir toliau pasirašinėjo vizas „Metropolio" viešbutyje. Manoma, kad iš viso galėjo būti išduota iki 10 tūkstančių vadinamųjų „gyvybės vizų". Už savo veiklą, išgelbėjusią tūkstančius gyvybių nuo baisios lemties, Izraelio vyriausybė japonų diplomatą titulavo Pasaulio tautų teisuoliu. Po Antrojo pasaulinio karo C. Sugihara buvo priverstas atsistatydinti iš diplomatinės tarnybos ir dirbo įvairiose prekybos įmonėse. Jis mirė 1986 metais Japonijoje.

Šiemet rudenį sukanka 120 metų nuo diplomato gimimo ir 80 metų nuo tų įvykių, tad Kaune surengta Sugiharos savaitė, kurios metu vyko daug įvairių renginių, o juos vainikavo paminklo C. Sugiharai prie „Metropolio" viešbučio atidengimo ceremonija. Skulptūrą, vaizduojančią ratu į dangų besiveržiančias origami formos gerves jos autorius Martynas Gaubas kūrė daugiau kaip dvejus metus. Jos apačioje pavaizduotas C. Sugiharos antspaudas bei Japonijos konsulo veiklą įprasminantys žodžiai „Išgelbėjęs vieną gyvybę, išgelbėji visą pasaulį" – jie išgraviruoti lietuvių, japonų, anglų ir jidiš kalbomis.

Į iškilmes atvyko ir Lietuvos prezidentas Gitanas Nausėda. „Sugiharos atminimas ir jo moralinis palikimas dabarties kartoms buvo ir yra tvirtas tiltas, kuris jungia Lietuvą su Japonija, Izraeliu, JAV, Australija ir kitomis šalimis, kurioms artimos humanizmo vertybės. Tegul šis paminklas visada primena mums, kad turime mokytis iš Sugiharos veiksmų ir skaudžios Antrojo pasaulinio karo patirties. Tvirtai laikykimės laiko patvirtintų moralinių vertybių, likime teisūs amžinybės akivaizdoje", – sakė jis atidengiant paminklą.

Bronzinis paminklas papuošė erdvę greta viešbučio „Metropolis", kur prieš išvykdamas į Berlyną humaniškumo idėją skleidė Japonijos konsulas. „Simboliška, kad minint 80-ąsias konsulo veiklos Kaune metines, paminklas iškilo būtent greta Laisvės alėjos – juk Sugihara tūkstančiams žmonių dovanojo laisvę. Jis kilniai ištiesė pagalbos ranką ir suteikė „gyvenimo vizas" tūkstančiams žydų, kai to ypač reikėjo. Didžiulė garbė žinoti, jog visa tai yra neatsiejama Kauno istorijos dalis", – kalbėjo Kauno meras Visvaldas Matijošaitis.

Šiemet Sugiharos savaitė surengta jau trečią kartą. Jos metu vyko spektakliai, koncertai, parodos, paskaitos, mugės bei kitos iniciatyvos. Planuota, kad į renginius atvyks daug svečių iš Japonijos, bet koronavirusas pakeitė šiuos planus. Šįsyk beveik 50 renginių vyko ne tik Kaune, bet ir Vilniuje, Druskininkuose ir Telšiuose.

Tarp įvairių renginių – visuotinė japoniška mankšta, koncertas „Poezijos ir žydų muzikos sąskambiai", japonų kultūros mugė, japoniškų kardų seminaras, žuvų antspaudų gyotaku dirbtuvės, paskaita „Japonų kultūra: tradicija ir modernumas", meninių ir dokumentinių filmų peržiūros, simpoziumas „Japonijos ir Lietuvos mainų galimybės per Sugiharos muziejus", protmūšis apie C. Sugiharą ir Japoniją, monospektaklis „Tokijo meilės daina – Tokijo olimpinės žaidynės", tarptautinė mokinių ir mokytojų konferencija „Čiunė Sugihara – vakar, šiandien, rytoj", paskaita „Keturi C. Sugiharos metų laikai Lietuvoje", ekskursija „Sugiharos keliu" Kaune, japoniškų kovos menų mugė ir daugelis kitų.

Visai šalia naujosios skulptūros, Laisvės alėjoje buvo atidaryta fotografijų paroda „Kauno draugai Japonijoje", kurioje pristatomos trys Japonijos savivaldybės, užmezgusios glaudžius ryšius su buvusia Lietuvos laikinąja sostine. Nuotraukose – ir C. Sugiharos gimtinė, Gifu prefektūra, taip pat Japonijos miestas Curuga, kur išsilaipino jo išgelbėti žydai. Čia įamžintas ir Hiracukos miestas, sutikęs svetingai priimti Lietuvos olimpiečius prieš šiemet turėjusias vykti Tokijo olimpines žaidynes. Nuotraukose atsispindi įspūdingi Japonijos kraštovaizdžiai, šių regionų kultūrinis gyvenimas bei amatai.

Vienas iš įspūdingiausių Sugiharos savaitės renginių – popierinių gervių meninės instaliacijos atidarymo ceremonija, kuri vyko Kauno „Akropolyje". Renginyje pasirodė Kauno mokyklų vaikai ir Kauno šokio teatras „Aura", vyko Gifu prefektūros surinktų lėšų Sugiharos namų muziejui įteikimo ceremonija, buvo dėkojama prie popierinių gervių akcijos prisidėjusioms bendruomenėms.

Meninėje instaliacijoje, kurios autorius Robertas Kalinkinas panaudota daugiau nei dešimt tūkstančių popierinių gervių, kurias pastaraisiais mėnesiais lankstė lietuviai ir japonai – iš viso dalyvavo apie 100 bendruomenių visoje Lietuvoje ir Japonijoje. Pandemijai apribojus judėjimo laisvę ir atšaukus suplanuotus svečių iš Japonijos vizitus, gervės tapo draugystės žinute, kurią lietuviams atsiuntė mokyklos ir menininkų kolektyvai iš draugiškų savivaldybių Jaocu, Curugos bei Hiracukos.

Nors abi šalis skiria daugiau kaip 8 tūkstančiai kilometrų, iki pandemijos pradžios daugybė japonų kasmet atvykdavo į Lietuvą, Kauną ir būtinai aplankydavo C. Sugiharos namus – muziejų. Pernai jų skaičius siekė net apie 17 tūkstančių.

Vytauto Didžiojo karo muziejuje buvo atidaryta įspūdinga paroda „Kario kelias", pristatanti Japonijos karybą ir kultūrą. „Paroda „Kario kelias" lankytojus supažindina su Tekančios Saulės šalimi, jos kultūra, ypatingas dėmesys skiriamas japonų kovos menams. Be japonų kultūrai būdingų daiktų – kaligrafinių piešinių, arbatos gėrimo ceremonijos daiktų, lankytojų akį patraukia neįprasto dydžio strėlės, katanos, kendo apranga bei įspūdingi senoviniai samurajų šarvai.

Taip pat visą parodos laikotarpį bus organizuojamos specialios edukacijos, susijusios su Japonijos kultūra – arbatos gėrimo ceremonijos, kaligrafijos mokymai, kendo mokyklos „Kyumeikan" užsiėmimai vaikams ir suaugusiems. Tad ši paroda – unikali galimybė susipažinti su Japonijos kultūra ir išvysti ypatingą, privačią, ne vienerius metus kauptą kolekciją", – sakė parodos rengėja Justina Nenortaitė.

C. Sugiharos savaitės renginiuose dalyvavo ir Japonijos ambasadorius Lietuvoje Shiro Yamasaki. „Čiunė Sugihara neabejotinai yra vienas svarbiausių simbolių mūsų šalių tarpusavio ryšiams. Džiugu, kad jo žygdarbis abiejose šalyse yra įprasminamas per gausėjančias atminimo vietas ir per humanizmo idėjų sklaidą visuomenėje. Jo dėka išsivystė labai daug gražių iniciatyvų, tarp kurių yra Sugiharos savaitė", – sakė jis.

METŲ KNYGOS RINKIMAI 2020

Herkus Kunčius vėl imasi istorinės atminties temos ir vėl bando per savo subtiliai ironišką vaizduotę perkošti realaus istorinio asmens gyvenimą. Šįkart dėmesio centre – Stalino budelis Nikolajus (Kolia) Ježovas, matytas anksčiau pasirodžiusioje Kunčiaus dramoje „Neūžauga iš Veiverių“. Pasakojama chronologiškai nuo pat Ježovo priešistorės – jo tėvų ir senelių – iki mirties Lubiankos kalėjime Maskvoje, kur budelis galų gale tapo jį iškėlusios sistemos auka. Kaip ir dera, čia šmėkšteli ir Leninas, ir Stalinas, ir Dzeržinskis, ir Kapsukas, nors jie visi, įskaitant patį Ježovą, labiau primena farso (o kas sako, kad dalis jų kurtos sistemos nebuvo farsas) dalyvius. Postmodernus, kibirkščiuojantis pasakojimas, kuriame netrūksta nei tiksliai atkurtos aplinkos ir ilgesio sovietizmui demaskavimo, nei sveiko humoro.

Elžbieta Banytė

❍ ❍ ❍

Šio romano ašis – Nikolajaus Ježovo (1895–1940) gyvenimas bei karjera, prasidėjusi Lietuvoje ir dramatiškai pasibaigusi Lubiankos kalėjime Maskvoje. Istorinių perturbacijų fone veikia ne tik proletariato vadai Leninas, Stalinas, Kalininas, Molotovas, Jagoda, Dzeržinskis ir kiti, bet ir prie komunizmo statybų prisidėję lietuviai Uborevičius, Putna, Vareikis bei III Internacionalo veikėjai Aleksa-Angarietis ir Mickevičius-Kapsukas.

Ježovo – Sovietų Sąjungos valstybės saugumo generalinio komisaro, NKVD narkomo, vadinto kruviniausiu Stalino budeliu, gyvenimo vingiai ir tapatybės paieškos, pasak knygos autoriaus, nebuvo paprastos. Teko perversti ne vieną archyvinį dokumentą, pasitelkti įvairių istorinių šaltinių. (Iš knygos anotacijos)

Kunčius Herkus. *Geležinė Stalino pirštinė*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2019

HERKUS KUNČIUS
GELEŽINĖ STALINO PIRŠTINĖ

Ištrauka iš romano

Jano Ježovskio (Jan Jerzowski), Nikolajaus Ježovo tėvo, gyvenimas nelepino. Taip susiklostė likimas, kad būsimojo NKVD generalinio komisaro tėvas gimė nykiam Volchovišino kaime, Tūlos gubernijoje, lenkų tremtinių šeimoje. Pralaimėjus 1863–1864 metų vadinamajam Sausio sukilimui, visa Ježovskių šeima ne savo valia atsidūrė Rusijoje. Palikti gimtąjį Ježuvkos kaimą Mazovijoje, anuomet priklausiusį carinei Rusijai pavaldžiai Lenkijos Kongreso karalystei, Ježovskių šeimai buvo ypač skausminga, mat visi puikiai suvokė, kad į jį daugiau nesugrįš. Tačiau Jano tėvas, bežemis bajoras Tomašas Ježovskis (Tomasz Jerzovvski), niekada nepajėgė susitaikyti su šia mintimi.

Apie gimtąją Ježuvką, tremtyje gyvendamas vien prisiminimais, jis savo vaikams pasakojo kaip apie prarastąjį rojų. Ten, Ježuvkoje, viskas buvo šimteriopai geriau nei Volchovišino kaime – ir oras grynesnis, ir vanduo tyresnis, ir medžiai dailesni. Kas vakarą, nudirbę kasdienius darbus ir susėdę drauge aplink stalą, Ježovskiai melsdavo Dievo, kad šis jų pasigailėtų ir sugrąžintų į tėvynę. Deja, Viešpats buvo kurčias ištremtų lenkų maldoms.

Bėgo ilgesio kupinos dienos, mėnesiai, metai. Ježovskiai, nors ir labai nenoriai, apsiprato Vblchovišine. Gerokai pramokę rusiškai, netrukus kalbėjo jau be akcento. Nerinkdami žodžių, smagiai keikėsi. Ypač jų vaikai, tarp kurių išsiskyrė mažasis Janekas. Šis berniukas, pamėgęs per vakarones pasidaužyti šaukštais bei prisiklausęs romantiškų tėvo pasakojimų apie Piastus ir karalių Mieško I, piktavalių sužlugdytą Abiejų Tautų Respubliką, krauju numalšintus sukilimus ir viltis kada nors vėl atkurti nepriklausomą nuo Rusijos Lenkiją, vieną dieną užsidegė noru sugrįžti į tėvų žemę. Tačiau tai nebuvo taip paprasta. Caro valdžia lenkų tremtinius sekė. Už Tūlos gubernijos ribų išvykti buvo griežtai draudžiama. Pažeidus šį įsaką grėsė kalėjimas, ilgi katorgos metai. Galbūt kitam būtų nusvirusios rankos, tačiau tik ne Janekui. Iš prigimties būdamas ne tik muzikalus, bet ir sumanus, jis nutarė kuriam laikui apsimesti rusu. Kad visi patikėtų, jog jis nejuokauja, priėmė stačiatikybę ir slapta nuo tėvų pasivadino Ivanu Ježovu.

Tiesai išaiškėjus, kai Ivanas buvo pričiuptas einantis iš cerkvės, Tomašas Ježovskis pasiuto, o motina Janina Cycka-Ježovska kelias savaites raudojo. Tėvai jautėsi sūnaus išduoti. Tai, ką jie slapta brangino, puoselėjo, bandė įskiepyti vaikams ir tremtyje Išsaugoti, buvo paniekinta, sutrypta ir sunaikinta. Net degtinė negalėjo nuraminti jų sielvarto. Veltui Ivanas abiem tėvams aiškino, kad tai ilgai netruks – pabuvęs stačiatikiu ir rusu, po kelių metelių vėl taps lenku, uoliu kataliku, Lenkijos patriotu. Tėvai tuo nepatikėjo. Negana to, išgirdę, kad Ivanas stoja į Rusijos kariuomenę, išsižadėjo sūnaus. Netekęs kantrybės, tėvas sviedė į Ivaną pasipainiojusį po ranka kirvį, o motina, nukabinusi nuo sienos iš Ježuvkos atsivežtą paveikslėlį su Šventąja Šeima, bandė iš sūnaus išvaryti velnią.

Deja, nei kirvis, nei Šventoji Šeima nepadėjo sugrąžinti sūnaus į katalikybę. Ivanas buvo užsispyręs. Trenkęs trobos durimis, išėjo į rusų kariuomenę. Ten, įrodęs, kad yra sveiko proto bei sugeba darbuotis ne tik kumščiais, gavo būgną ir šiltą vietą kariniame orkestre, tad didelio vargo nematė.

Ivano Ježovo slaptiems planams buvo lemta iš dalies išsipildyti. Rusijos armijos 111-sis pėstininkų pulkas, į kurį Ivanas pateko, buvo dislokuotas Kaune, gubernijos sostinėje. Kitoje Nemuno pusėje buvo Lenkijos Kongreso karalystė – Ježovskių gimtieji namai.

Kaskart, kai Ivanas Ježovas atrasdavo laisvesnę minutę, palikęs tvankias kareivines Panemunėje jis atsistodavo ant upės kranto ir žiūrėdavo Užnemunės pusėn – į Aleksotą, Fredą... Tada užsimerkdavo ir įsivaizduodavo, kaip jis, nusimetęs nekenčiamą rusų kariuomenės uniformą, plaukia užsikoręs ant savo neskęstančio būgno per upę ir išsilaipinęs kitame krante – pėsčiomis traukia Mozūrų link. Numynęs kulnus, pasiekia Suvalkus. Keliauja per Lomžą, Sochačevą, kol prieina Ježuvką...

Ten, kur jo giminės šaknys, dailiame Ježovskių giminės lizdo dvarelyje, laukia tėtis, mama. Jau prisirpusios, it iš pieno plaukusios seserys Zosė, Aldona bei Gražina. Ir jaunesnieji Ivano broliukai: daktaras Tadeušas, advokatas Jaroslavas, inžinierius Zbignevas, generolas Mečislovas bei pagrandukas Kazimieras Žygimantas Augustas – būsimasis kunigas. Jie, išsiilgę ilgus metus svetur po Rusijos platybes klajojusio Ivano, negali sutramdyti ašarų. Motina apsižliumbia. Tėtis taip pat susigraudina. Ir tada Ivanas Ježovas, pasikabinęs ant pilvo kareiišką būgną, iš visų jėgų trinkteli ne Rusijos imperijos himną „Dieve, saugok carą”, o smagios lenkiškos mazurkos, vėliau polonezo pašėlusį ritmą. Išgirdęs gerąją naujieną – kareivis sugrįžo! – iš visų kampų susibėga Ježuvkos kaimas. Kaimiečiai sveikina, bučiuoja Ivaną. Vėliau šoka, dainuoja jam liaudies dainas. Dabar, Ivanui sugrįžus į tikruosius namus, per kraštus liejasi jau ne degtinė, o lenkiška džiaugsmo stumbrinė.

Ivanui Ježovui, nepaisant neesminių menkniekių, tarnauti caro kariuomenėje patiko. Dvylika privalomosios tarnybos metų praėjo kaip viena diena. Per tą laiką Kaunas iš nykaus provincijos miesteliūkščio virto solidžia Rusijos imperijos karine tvirtove. Per keliolika metų mieste atsirado aštuoni priešo neįveikiami fortai. Tačiau ties šiuo skaičiumi nesustota, ketinta pastatyti dar tiek.

Kiekvieno naujo forto pastatymo proga – jų statyba prasidėjo apie 1879 metus – Kaune būdavo surengiamos triukšmingos iškilmės. Jų metu, nepriklausomai nuo metų laiko ar nepalankaus oro, mieste užgriaudėdavo 101-ojo pulko orkestras. Kurtinantys karinių maršų garsai nuo aušros iki sutemų risdavosi iki Domeikavos ir Šilainių, Kačerginės ir Garliavos, Vilijampolės bei Karmelitų salos. Tad Ivanui Ježovui per iškilmes, pasikabinus didžiulį būgną ant pilvo, taip pat tekdavo iš peties „pamuzikuoti”, drėbdavo sniegas ar pliaupdavo lietus. Iki pažaliavimo daužant membraną nelikdavo laiko pasidairyti į Kauno ponias ar karininkų žmonas, tačiau Ivanas visada suspėdavo pasigrožėti naujai iškilusio forto architektūra.

Pulko muzikantų komandoje Ivanui tarnauti išties buvo smagu. Uždarinėjant sandėliais paverčiamas katalikų bažnyčias, Kaune it ant mielių kilo ne tik mūriniai fortai, raudonų plytų caro administracijos pastatai, bet ir stačiatikių cerkvės, koplyčios.

Nukelta į 8 psl.

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

Liūnė Sutema NE MAŽIAU SLĖPININGA, NEI JOS POEZIJA

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Namų bibliotekose esame sukaupę daug knygų, tačiau tik nedaugelį perskaitom iš naujo. Viena iš pastarųjų autorių šių eilučių autoriui – Liūnė Sutema (Zinaida Nagytė-Katiliškienė).

Iš naujo atsiversta poetės rinktinė „Sugrįžau" sugrąžino nemažai metų atgal. Viliuosi, kad ir „Draugo" skaitytojams tie įvairiu laiku daryti užrašai bus įdomūs.

Nagių šeima. Iš kairės: Zinaida (sėdi), Martynas, motina Antanina Nagienė, Henrikas, tėvas Augustinas Nagys. Radviliškis, 1930 m.

I

Zinaida Nagytė po karo iš Insbruko atvažiavo Freiburgan. Atvažiavo studijuoti vokiečių literatūrą ir psichologiją. Jos tėvai įsikūrė kaimyniniame Malterdingeno miestelyje.

Čia, kaip ir Austrijos Tirolyje, labai ilgu buvo Lietuvos. Tas žodžiais nenusakomas jausmas, prisipažins poetė beveik po pusės amžiaus, tebevaldo ir dabar. Visa laimė, kad drauge buvo broliai Henrikas ir Martynas. Henriko dėka ir su Marium Katiliškiu susipažino. Brolis žinojo Zinos skiriamą ypatingą dėmesį Mariaus kūrybai, kuri vis dažniau pasirodydavo stovyklinėje lietuvių periodikoje, todėl, parvažiavęs iš Augsburge vykusio Lietuvių rašytojų draugijos suvažiavimo, kartas nuo karto grįždavo prie jame patirtų įspūdžių ir ten sutikto Mariaus.

Gal dėl šitos, gal ir dėl kitų priežasčių, jau pirmąjį sykį susitikę Zina ir Marius bendravo lyg seni pažįstami. Pasirodo, jie jau seniai neabejotinai turėję susitikti. Gal net ne kartą. Dar prieš karą, tarnaudamas Lietuvos kariuomenėje, Marius aplankydavo Šilutėje gyvenusią seserį Jadvygą. Ten gyveno ir Zina. Tiesa, dar tik pradžios mokyklos mokinukė. Tačiau kiek šnekos buvo, kiek prisiminimų! Gražios Šilutės apylinkės ir Šyšos upė toli nuo tėvynės išrodė bent šimtą kartų nepaprastesnės.

Štai tada jau visam gyvenimui gerosios laumės (visko, labai visko buvo, bet turbūt vis vien – gerosios) sukryžiavo jų kelius, suvedė jų gyvenimus neatnarpliojamai.

Buvo 1949-ieji. Ir Zina su artimaisiais, ir Marius, kaip ir daugelis pabėgėlių iš Lietuvos, rengėsi kraustytis anapus Atlanto. Štai toji kelionė sužadėtiniams vos nepakišo kojos. Išlipus kitame krante, paaiškėjo, kad vienas jų turi važiuoti į Mainą, kitas gi – likti New Yorke. Kol kas sau jie dar nepriklausė. Naujasis nežinomas krantas, į kurį taip veržėsi, pasitiko neįtikėtinai svetima aplinka. Ir vienas, ir kitas tai išgyveno skaudžiai, ypatingai Marius, kuriam jo „sponsoriai" parūpino darbą senų baldų krautuvėlėje.

Tas nedidelis Zinos ir Mariaus gyvenimo tarpsnis užpildytas vos ne kasdieniniu abipusiu pasikeitimu laiškais. Ko gero, juose sutilpo tai, kuo buvo gyventa tris dešimtis vedybinio gyvenimo metų.

„Šiandien pamačiau, kokie atstumai mus skiria. Laikas, erdvė, mylios. Esu pamišimo vietoje, – rašo M. Katiliškis iš Brooklyno 1949-ųjų lapkričio 11-ąją. – Tai nėra pirmos dienos perkrautų įspūdžių išdava. Taip man atrodys ir paskui. Atrodys visad, nes aš galiu išlikti abejingu bet kokiam sūkury. Jis mane įtraukė. Šiandien buvau nešamas jo pasiutusiu greičiu. Gailėjausi tik vieno, kad nėra Tavęs. Mane tampė, vedžiojo, suniekė paplūdusioj minioj. Traukiniais, busais, automobiliais. Viršum, po žeme. Žiūrėjau į miestą iš viršaus aukščiausio namo... Degino mano akis šviesos. Klyksmai, išsprogusios akys, persukti snukiai. Ne, netiesa, kad N. Yorkas nuvilia, nepalieka įspūdžio. Mano vaizduotė teisingai buvo reginį sumąsčiusi. Tu jį vakar matei. Aš atlikau nuošaly. Tik amerikonams turėjau ką nors sakyti. Aš jiems sakiau, kad čia niekad negyvensiu, kad neįprasiu tame mieste, kad jis mane purto drebuliu..."

Nors ir būdamas vyresnis ir jau šį tą gyvenime patyręs (išgyvenęs ne vieną šiurpų karo epizodą apkasuose, net pabuvojęs belaisvių stovykloje), šis, anot jaunystės draugo Broniaus Vaškelio, „visuomet vyriškai šaltas, ramus, savimi pasitikįs, niekur neskubąs ir niekam nesisiūląs žmogus" skundžiasi savo mylimajai ir net prisipažįsta tebesąs toje pačioje kelionės ir netikrumo būklėje.

„Kur tu esi? – vėlyvą naktį rašo M. Katiliškis. – Šią naktį skaičiavau valandas ir lydėjau Tave keliu. Ak, gerai, netoli yra lietuvių bažnyčia. Aš ten galėjau ištrūkęs nueiti ir pabūti vienas. Aš buvau su Tavim. Šaukiau Tave..."

„Ačiū Tau, brangi Zina – Tu tokia gera. Tu myli mane – ir aš kartais noriu šokinėti ir dainuoti", – laiške, rašytame lapkričio 22-ąją, M. Katiliškis jau kitoks. Nesunku pajusti, kad vėl atsiranda pasitikėjimas, vėl sugrįžta gyvenimo džiaugsmas. Ir šito priežastis tik viena – jo mylimoji Zina, jos padrąsinantys laiškai, jos laiku ištartas nuraminimo žodis. (Nors jai pačiai, žinoma, buvo nė kiek ne lengviau). Ir nors Marius prisipažįsta, kad jo „dainos liūdnos – tolimosios Tėvynės skundas", drauge suvokia, kokia teisi jo sužadėtinė: „su viskuom sutinku, puikiausiai suprantu, jog rezignacija – tai pražūtis, o mums tai nevalia..." O tolesnis laiško tekstas tik patvirtina, kokia nepakartojama Meilės Paukštė lydėjo tuodu gražius žmones jų drauge nueito kelio pradžioje, jame – ir nė vienam iš jų dar nenuspėjama nuojauta („turėdamas Tave, aš nieko nebijosiu").

Išleistuvių akimirka. Iš kairės: Zinaida Nagytė (būsimoji Liūnė Sutema), Ona Stikliūtė, Henrikas Nagys. Vokietija, 1949.

Nuotraukos iš Leono Peleckio-Kaktavičiaus asmeninio archyvo

„Dabar svarbiausia – sulaukti Tavęs, – įsitikinęs Marius. – Gal ir suras Tau darbo – būtų gera. Neaišku, kaip ir kur Tu gyvensi, bet tada žiūrėsime. Aš dabar kambario neieškau – laukiu, kaip Tau išeis. Gerai, kad parašei savo draugui viską (...).

Mano darbas nekoks ir atrodo laikinas (M. Katiliškio iškvietėjų surastas darbas senų baldų krautuvėlėje vargino tuo, kad visąlaik buvo žaizdotos rankos – chemikalais turėjo valyti nuo baldų senus dažus – L. P.-K.). Tačiau darbą galima keisti. Paskui vis tiek teks dairytis. Teks derintis prie Tavęs. Rodos, ne per sunku, bet aštuonias valandas ištisai judant – truputį pakarsta. Priprasiu – nėra ko dejuoti.

Džiugu, kad Tu mane drąsini. Su Tavimi, brangioji, tikrai nebus man sunku gyventi. Tas miestas – tegul būna laikina buveinė. Visos uolos, visi kliūčiai turės būti aplenkti. Sudužti nevalia..."

1949-ųjų gruodžio 8-ąją – labai šaltą ir vėjuotą, tačiau saulėtą dieną – Z. Nagytė ir M. Katiliškis susituokė Brooklyne.

Naujojo dešimtmečio pradžia pasirodė laimingesnė – po ilgų svarstymų, abejonių galų gale atsidūrė Chicagoje.

Laimingesnė?

Parašiau ir susimąsčiau. Akyse vėl iškilo susitikimai su Z. Nagyte-Katiliškiene, kuri literatūriniame pasaulyje žinoma kaip poetė Liūnė Sutema. Vienas – Chicagoje, kitas – Lemonte. Pirmasis jų – planuotas (dėl susitikimo iš anksto tarėmės), antrasis – laimingas atsitiktinumas. Dabar nepaprastai gailiuosi, kad daug kas liko nepaklausta, ko gero – svarbiausia. Ligi šiol jaučiu širdgėlą, išvystą gražiose, tačiau labai liūdnose poetės akyse. Neseniai atėjo iš JAV nuotraukos, užfiksavusios susitikimą. Dar kartą pasitikrinau savo įspūdį. Taip, pirmasis įspūdis buvo teisingas.

Ne, poetė neslėpė nelengvai susiklosčiusio gyvenimo puslapių. Daugeliui iš mūsų tokio pobūdžio atvirumas gal net sunkiai suprantamas. Vis norime atrodyti gražesni, laimingesni. Tačiau tai nebuvo ir moteriškas skundas. Jokiu būdu. Dabar, gerai viską apmąstęs, galiu konstatuoti: neteko nei Lietuvoje, nei anapus Atlanto sutikti dvasiškai stipresnio žmogaus už Liūnę Sutemą. Ką tokia atrama reiškė M. Katiliškiui, gali suprasti tik tas, kas žino, kiek teko iškentėti rašytojai, kokie juodi debesys lydėjo šiuodu nepaprastai gražius ir labai talentingus žmones.

– Jeigu būtų kas pasakęs, kiek daug turės iškentėti toji išlepinta mergaitė, niekada nebūčiau patikėjusi... – dar Clevelande pasakojo apie poetę ankstyvoje jaunystėje ją pažinojusi Ona Stikliūtė-Šilėnienė, pas kurią keletą dienų buvau apsistojęs. – Tačiau jau tada, įsigilinus į smulkmenas, detales, į daugelį dabar žinomų dalykų, ryškėjo jos individualybė, įdomios, neeilinės asmenybės pagrindiniai bruožai. Nuspėti tai labai nelengva, ypač, kai tau vos dvidešimt ir viskas, kas bus, kas laukia ateityje, žinoma, yra nuspalvinta pačia gražiausia spalva. O, jei žinotum, kas tavęs laukia!..

Kažkas yra pasakęs: esi tiek žmogus, kiek esi iškentėjęs. Gal ir ne visai taip, tačiau esmė tokia. Tai didelė tiesa, kurią dažnas, patyręs šioje Žemėje, ką reiškia neviltis, kančia, skausmas, gali paliudyti. Liūnė Sutema turi teisę tai padaryti pirmiau nei kiti. Ir turbūt gerai, kad atsisako šitai daryti.

Pabaiga kitame numeryje

Baltarusijos Prezidento rinkimai 2020
Tarptautinės teisės spragos

Ieva Marija Mendeikaitė

Analizuojant bei tiriant tarptautinę teisę pastebima, kad vienas iš pačių pagrindinių josios principų yra draudimas prievartos metodais kištis į kitos valstybės vidaus reikalus (non-intervention rule). Tačiau kadangi suvokimas, kas slypi už žodžių „intervencija" ir „prievartos metodai" gali būti interpretuojamas labai skirtingai, laikui bėgant šis principas pamažu praranda savo tikrąją reikšmę ir tampa potencialiu įrankiu siekti savanaudiškų tikslų ar apsiginti nuo tam tikros kritikos.

1965 m. gruodžio 21 d. Jungtinių Tautų Organizacijos Generalinėje Asamblėjoje buvo pristatyta deklaracija dėl intervencijos nepriimtinumo kišantis į kitų valstybių vidaus reikalus, taip siekiant apginti jų nepriklausomybės ir suvereniteto klausimus. Vienos pagrindinių deklaracijoje minimų nuostatų, susijusių su nesikišimo į kitų valstybių vidaus reikalus principu, yra: a) pripažįstama, kad visapusiškas nesikišimo į kitų valstybių vidaus reikalus principo laikymasis yra būtinas JTO esminiams tikslams ir principams įgyvendinti; b) pripažįstama, kad karinės jėgos panaudojimas kitos šalies vidaus reikalams spręsti tolygus agresijai ir prieštarauja pagrindiniams JTO principams; c) perversmas ir netiesioginis kitų intervencijos formų panaudojimas prieštarauja JTO principams ir todėl yra pažeidžiantis JTO Chartiją; d) nesikišimo principo pažeidimas kelia tiesioginę grėsmę šalių nepriklausomybei, jų teisėms bei laisvam politiniam, ekonominiam, socialiniam bei kultūriniam vystymuisi (ypatingai tų šalių, kurios neseniai išsivadavo iš kolonializmo).

Deklaruodama, jog nesikišimo į kitos valstybės vidaus reikalus principas yra esminis, JTO nusprendė iškilmingai pareikšti, kad: a) nė viena valstybė neturi teisės tiesiogiai ar netiesiogiai dėl kokių nors priežasčių įsikišti į bet kurios kitos valstybės vidaus ar išorės reikalus. Todėl veiksmai, susiję su karinėmis ar kitokios formos intervencijomis, įsikišimo ar bandymo grasinti valstybės politikai, ekonomikai ar kultūrai yra smerktini; b) nė viena šalis neturi teisės naudoti ekonominių, politinių ar bet kokio kito pobūdžio spaudimo priemonių siekiant priversti kitą valstybę nesinaudoti savo teise į suverenumą ir apsaugą. Taip pat jokia šalis negali organizuoti, padėti, finansuoti ar toleruoti griaunamųjų, teroristinių ar ginkluotų judėjimų, siekiančių smurtu pakeisti kitos šalies valdymo modelį arba kištis į civilines nesantaikas kitoje valstybėje.

Italijos politologas Pietro Pustorino teigia, kad toks JTO nesikišimo į kitos valstybės vidaus reikalus principo apibrėžimas yra labai svarbus, tačiau tuo pačiu ir labai kompleksiškas. Pagrindinė autoriaus nagrinėjama principo problematika yra klausimas, ar šis principas apima visas ir bet kokias išorės intervencijas užsienio teritorijoje, ar tik svarbiausias intervencijos formas – ginkluotas intervencijas. Taip pat keliamas klausimas tarp aptariamo principo ir kitų pagrindinių tarptautinės teisės principų (pavyzdžiui, jėgos naudojimo draudimo principo ir apsisprendimo principo).

Tačiau akcentuodama nesikišimo į kitų valstybių vidaus reikalus principo svarbą JTO neapsiriboja vien tik draudimu naudoti karinę galią, kai yra visiškai nesivadovaujama tarptautinės teisės taisyklėmis. JTO pripažįsta, kad egzistuoja tam tikros šiam principui taikytinos išimtys, kuomet jėgos panaudojimas kišantis į kitos šalies vidaus reikalus yra pateisinamas. Kelios iš šių išimčių yra: a) būtinybė apsaugoti kitos šalies piliečių gyvybes, jeigu to negali/nenori padaryti jų gimtoji šalis; b) kai kita šalis kankina savo piliečius, taikydama žiaurius, žmogaus teisių neatitinkančius kankinimo būdus. Šios išimtys parodo, kad patys grubiausi, sistemingi žmogaus teisių pažeidimai nėra vien valstybės vidaus reikalas.

Fragmentai iš moterų maršo Baltarusijoje. Lietuvos spaudos nuotraukos

Tačiau vis dėlto toks nesikišimo į kitos valstybės vidaus reikalus apibrėžimas sulaukia nemažai kritikos. Teigiama, kad Generalinė Asamblėja, besąlygiškai vadovaudamasi 2625 rezoliucija, konstitucišką yra neįgali spręsti sudėtingesnius teisinius konceptus dėl taip trūkstamo sąvokų konkretumo ir siekio nuolaidžiauti tiems, kurie nori šią rezoliuciją modifikuoti. Rezoliucijos sąvokų nekonkretumas suteikia kitoms šalims galią ją interpretuoti laisva valia. Europos lyderystės tinklo projektų vadovė Denitsa Raynova teigia, kad šių sąvokų nekonkretumas yra esminis veiksnys interpretacijai dėl nesikišimo į kitos

valstybės vidaus reikalus principo suvokimo. Autorės nuomone, Vakarų kalbinė struktūra suteikia perspektyvą, kad intervencija į kitą valstybę yra draudžiama, tačiau dalyvavimas jos politikoje kitais būdais – ne.

Tačiau tokių šalių kaip Rusija kalbinė struktūra abu šiuos polius apjungia. Todėl turi didesnę interpretacijos galimybę. Pavyzdžiui, Jungtinės Karalystės politologas Ričardas Litlas teigia, kad dėl modernėjančių technologijų ir iš to atsirandančių naujų intervencijos konceptų šiuolaikinių valstybių vidaus politikos galios nuolat auga. Šių galių augimas gali pavirsti šalies perteklinės galios naudojimu prieš savo pačios piliečius siekiant dar labiau kontroliuoti jų gyvenimo būdą. Pavyzdžiui, nesutinkant su šalies režimo politika. Tai buvo galima pastebėti 2020 m. rugpjūtį, kai buvo bandyta nunuodyti Rusijos opozicijos lyderį Aleksejų Navalną. Taip pat 2011 m., kai po Baltarusijos prezidento rinkimų šios šalies valdžia pradėjo kibernetines atakas, nukreiptas prieš protestuojančių žmonių grupes „vKontakte" platformoje. Šių atakų metu buvo kuriami dezinformaciniai vaizdo įrašai „Youtube" ir „Twitter" platformose, lėtinamos ir blokuojamos internetinės prieigos prie populiarių, režimui nepalankių svetainių, protesto dalyviams grasinama nesirodyti gatvėse dėl jų laukiančių sankcijų.

Nors Baltarusijos valstybės praktikoje šis nesikišimo į kitos valstybės vidaus reikalus principas yra dažnai referuojamas, tačiau nebūtinai visuomet tam turi objektyvų pagrindą. Pavyzdžiui, Baltarusijos Respublikos užsienio reikalų ministerija teigia, kad svarbiausias Baltarusijos tarptautinės veiklos siekis yra užtikrinti valstybės saugumą ir nacionalinių interesų apsaugą nuo bet kokių išorinių iššūkių, savo ruožtu teigiama, kad Baltarusija laikosi pragmatizmo, nuoseklumo, abipusės pagarbos, lygybės, nesikišimo į vidaus reikalus, spaudimo ar prievartos taikymo. Tačiau 2018 m. Nepriklausomų Valstybių sandraugos susitikime (Commonwealth of Independent States (CIS)), Baltarusijos ir Rusijos iniciatyva buvo pasirašytas pareiškimas, kad vykstanti nesikišimo į suverenių šalių vidaus reikalus principo erozija tapo nepriimtina. Savo ruožtu Baltarusijos ministras pabrėžė šio pareiškimo svarbą, kuris, anot jo, apsaugos principą nuo jo iškraipymo: „Šiandien kai kurie žaidėjai, naudodami patikimus pretekstus, aktyviai kišasi į kelių šalių vidaus reikalus. Pažvelkite į tai, kas nutiko Viduriniuose Rytuose. Tai yra kišimosi į vidaus reikalus rezultatas".

Ši analizė tarp kontrastuojančios teisinės ir praktinės nesikišimo į kitos valstybės vidaus reikalus principo sampratos yra ypatingai svarbi tiriant 2020 m. Baltarusijoje įvykusius prezidento rinkimus. 1995 m. Baltarusijoje įvyko konstituciniai pakeitimai, suteikiantys šaliai prezidentinės respublikos statusą. Tuo pasinaudodamas, tuometinis visuomenės veikėjas ir dabartinis *de facto* Baltarusijos prezidentas Aleksandras Lukašenka pradėjo savo politinės karjeros kelią, kurį vėliau, jau tapęs Baltarusijos prezidentu, nusprendė sutvirtinti surengdamas kelis itin svarbius referendumus. Vienas tokių referendumų buvo įgyvendintas suteikiant prezidentui teisę į parlamento panaikinimą, sulyginant baltarusių ir rusų kalbų statusą, leidžiant šalyje įvesti naujus nacionalinius simbolius, taip įtvirtinant glaudesnius ryšius su Rusijos valstybe. Nors po pirmojo referendumo naujai sudaryto parlamento tarptautinė bendruomenė nepripažino dėl iš jo išmestų prezidento režimui nepalankių opozicionierių, šis A. Lukašenkos parlamentas toliau sėkmingai veikė. Vis dėlto ilgai palaikymą ir pergales sau iškovojęs prezidentas sulaukia vis stipresnių opozicijos reakcijų dėl tokių savo veiksmų legitimumo. 2020 m. pakartotinis įstatymų laužymas ir demokratinės valstybės principų nesilaikymas išprovokavo vieną didžiausių protestų Baltarusijos istorijoje. Nepaisant protesto masto, Baltarusijos Vidaus reikalų atstovė spaudai gąsdino protestuotojus, teigdama, kad „Vidaus reikalų įstaigų turimos jėgos, priemonės ir technologijos leidžia nustatyti didžiąją daugumą tų, kurie kalti dėl asmens duomenų nutekinimo internete, ir juos patraukti baudžiamojon atsakomybėn", taip referuodama į protesto dalyvius, pasidalinusius informacija apie protestuotojus raminti pavestus valdžios pareigūnus. Baltarusijos prezidento A. Lukašenkos reakcija į protestus taip pat buvo kritiška: „Minske nebeturėtų likti jokių protesto apraiškų. (...) Žmonės pavargę. Žmonės reikalauja taikos ir tylos."

Tačiau net ir pačiam nenuovokiausiam politikos analitikui nesunku suprasti akivaizdų atotrūkį tarp to, kaip buvo referuojama į minėtąjį principą ir tarp to, kokia buvo pačios Baltarusijos režimo retorika.

HERKUS KUNČIUS
GELEŽINĖ STALINO PIRŠTINĖ

Atkelta iš 5 psl.

Tada, kai Nikolajaus prospekte 1891 metų birželio 29 dieną buvo pašventintas Šventųjų apaštalų Petro ir Povilo soboro kertinis akmuo, Ivanas vėl įkvėptai daužė būgną. Tai buvo ypač įsimintina šventė; po ketverių metų šioje vietoje turėjo iškilti Kauno karinės įgulos dvasios namai. Tad suprantamas buvo pulko kareivių ir jų karininkų džiaugsmas.

Iki tol jie it nepageidaujami kampininkai buvo priversti melstis ankštose koplyčiose ar kamerinėje Apreiškimo Švč. Dievo Motinos katedroje, kur per didžiąsias šventes ne visi išsitekdavo.

Nors Ivanas Ježovas, uoliai slepiantis savo lenkišką tapatybę, buvo uždaro būdo, tačiau pulke susidraugavo su karinio orkestro kapelmeisteriu Piotru.

Piotras Iljičius Čaikovskis, kilęs atseit nuo Pskovo, taip pat kadaise buvo lenkas, giliau pakapsčius – lietuvių kilmės. Tačiau šios temos jis niekada neeskalavo. Kapelmeisteris labiau mėgo gėles, klasikinę muziką ir vyrų draugiją. Pajutęs simpatiją, neretai pasikviesdavo Ivaną į savo namus. Prie degtinės, silkės ir rauginto agurko jis pasakodavo apie „galingąją krūvelę" – Peterburgo kompozitorių sambūrį. Iš jo Ivanas išgirdo apie talentingą chemiką Aleksandrą Borodiną, girtuoklį Modestą Musorgskį, jūrų mazgų kolekcininką Nikolajų Rimskį-Korsakovą, būsimą inžinerijos generolą Cezarį Kiuji ir visų jų lyderį Milijų Balakirevą.

Valandų valandomis pulko kapelmeisteris Piotras Iljičius galėdavo kalbėti apie atgimusią Peterburge simfoniją, suklestėjusią rusų operą, kurios Ivanas, deja, Volchovišino kaime nebuvo nei matęs, nei girdėjęs. Išgėręs taurelę, Piotras Iljičius Čaikovskis „kolegos" Musorgskio „Borisą Godunovą" vadino visų laikų genialiausiu kūriniu, kuriam neprilygs nei Rimskio-Korsakovo „Sadko" ar Borodino „Kunigaikštis Igoris". Pasidėjęs ant kelių iš Peterburgo per vargus atsisiųstą partitūrą, jis Ivanui niūniuodavo ne karinius maršus, bet arijas iš „Chovanščinos". O neretai, pagautas gero ūpo ir čiupęs ant sienos kabojusią septynių stygų gitarą su raudonu kaspinu, iki paryčių galėdavo groti „Parodos paveikslėlių" motyvus.

Ivanas Ježovas, iki tol neturėjęs žalio supratimo nei apie „galingąją krūvelę", o juolab apie Modesto Musorgskio operą „Raganų kalne", įdėmiai klausėsi vyresniojo draugo ir siurbė į save ne tik muzikines žinias. Jam įdomu buvo išgirsti, kad „galingosios krūvelės" narys, neturintis muzikinio išsilavinimo kompozitorius Cezaris Kiuji, parašęs gan vidutinišką operą „Kaukazo belaisvis", yra pusiau lietuvis, gimęs visai netoliese, gretimoje Vilniaus gubernijoje. Jo tėvas – bailus padaras, Napoleono armijos dezertyras, o motina – lietuvaitė Julija Gucevičiūtė, architekto ir sukilėlio Lauryno Stuokos-Gucevičiaus dukra, panašiai kaip ir Čaikovskio tarnaitė, kurią jis kada nors galbūt įsidukrins. Tačiau, pabrėždavo priekabus 111-ojo pulko kapelmeisteris, Kiuji kūrybą jis menkai vertinąs. Ši, kad ir kokia ambicinga, niekad neprilygs nei Musorgskio, nei Borodino muzikai.

Dažnai pulko kapelmeisteris įsisvajodavo. Ištuštinęs eilinę degtinės stiklinę, paryčiais imdavo dalintis planais, kad jau seniai nori Kaune įkurti Įgulos operą. Nusiplėšęs kapelmeisterio antpečius, išėjęs į atsargą ir pasiskyręs save generaliniu operos teatro direktoriumi, statytų joje pačius garsiausius pasaulyje muzikos kūrinius: Glinkos, Čaikovskio, Sokolovskio, Matinskio, Fomino. Galbūt, įvairovės dėlei, net vieną kitą Moniuškos ar Smetanos, apie kuriuos pulke yra girdėjęs neprastų atsiliepimų. Operetės Iljičius taip pat nepamirštų. Jo akiratyje jau seniai it mėnulis sukasi Žako Ofenbacho „Gražioji Elena", „Paryžiaus gyvenimas", „Orfėjas pragare". Ir, žinoma, neprilygstama, įstabioji prancūzo Zupė „Lengvoji kavalerija" bei itin austriškas, nuožmus Johano Strauso „Linksmasis karas". Atlikėjus, beje, Piotras Čaikovskis kviestųsi tik pačius geriausius, iš viso pasaulio. Lėšų operų pastatymams ir gastrolierių honorarams negailėtų. Orkestrą – *sic*! – patikėtų Ivanui. Šis, metęs savo būgną į šalį, būtų operos vyriausiasis dirigentas, jo pats artimiausias teatre patikėtinis. Tada Kaunas taptų ne tik karine, bet ir muzikine tvirtove.

Kapelmeisterio sapalionės Ivaną vargindavo. Nuo negirdėtų užsienietiškų pavardžių, labiau nei nuo išgertos degtinės, imdavo suktis galva. Burna išdžiūdavo. Ausyse spengdavo. Smilkiniuose tvinkčiodavo. Tada, neturėdamas kur dėtis, Ivanas Ježovas vis dažniau užmesdavo akį į Čaikovskio tarnaitę Antosę.

Antanina Arbatinskaitė, kapelmeisterio švelniai vadinta Antosyte, pas jį tarnavo jau ne pirmus metus. Manoma, kad buvo gimusi Zapyškyje arba Kačerginės kurorte. Niekas tiksliai taip ir nesužinojo, kas buvo jos tėvai, kuo vertėsi ir kas jiems vėliau atsitiko. Tačiau vieną žiemos dieną, spaudžiant baisiam speigui, mergaitė perėjo basomis per užšalusį Nemuną ir atsidūrė Kaune. Tuo metu buvo gal penkerių, o gal dvylikos metų. Žodžiu, nenusakomo amžiaus.

Kai vargšę mergaitę, basą, sušalusią, išsekusią ir jau beveik merdinčią, aptiko prie Kauno katedros sienos, ji sunkiai begalėjo ką pasakyti. Purvina, šašuota, vilkinti apgailėtinais draiskalais, kažin ką nerišliai vebleno apie šiltą arbatą, todėl vėliau, beje, ir gavo Arbatinskaitės pavardę. Geradariams besiklausant nerišlios suvalkietiškos šnektos nekilo abejonių, kad tai lietuvė, kurių tuo metu Kaune – be lenkų, rusų ir žydų – buvo mažuma. Rastinukė kėlė užuojautą, jai nedelsiant reikėjo globos. Matydami apverktiną mergaitės padėtį, ją radę žmonės – jų vardų šiandien nebeprisimename – davė skelbimą į laikraštį apie rastą našlaitę. Deja, niekas jos nepasigedo. Nesudomino kauniečių ir antrasis skelbimas, kur buvo išvardinta keletas gerųjų našlaitės savybių: sveiki dantys, nesutrikusi klausa, beveik tobulas regėjimas ir nepriekaištinga atmintis. Gaila, tačiau ir tai nieko nesudomino.

Kultūros kronika

23–25 d. tarptautinėje dizaino mugėje taikomosios dailės Grassi muziejuje Leipcige Lietuva dalyvavo kaip garbės viešnia. Inga Likšaitė eksponavo tris darbus iš serijos „Body of Work" (skaitmeninis siuvinėjimas ant drobės), Rokas Dovydėnas – instaliaciją iš žiestų, pieštuku dekoruotų vazų. Aušrinė Augustinaitė pristatė kolekciją „radii", kurią sudaro valgomojo ir kavos staliukai bei trijų dydžių lietos keramikos vazos. Eglė Čėjauskaitė ir Ieva Grigienė eksponavo juvelyrikos darbus, Rūta Indriūnaitė – vazas bei kalėdinius žaisliukus, Antanas Gerlikas – stiklo objektus. Grassi dizaino mugė yra tarptautinis dizaino profesionalų ir mėgėjų traukos taškas, šiuolaikinio dizaino paroda ir prekybos erdvė. Čia pristatomi unikalūs objektai arba mažos daiktų serijos, išskirtiniai industrinio dizaino pavyzdžiai.

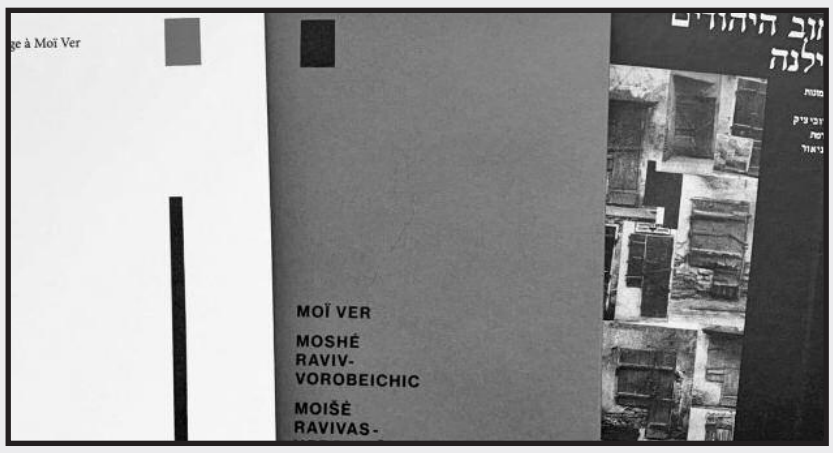

Pernai pasirodęs avangardinės fotografijos meistro, vilniečio, Bauhauzo mokyklos studento Moišės Ravivo-Vorobeičiko albumo „The Ghetto Lane in Wilna" („Vilniaus žydų gatvė") fotografuotinis leidimas ir palydimoji knyga „Hommage à Moï Ver" sulaukė dviejų pasaulinių konkursų dėmesio. Leidinio rengėjai – Sigutė Chlebinskaitė, Mindaugas Kvietkauskas ir Nissan N. Perez. 1931 m. leidėjo Emilio Schaefferio keturiomis kalbomis išleistas debiutinis Moï Vero fotoalbumas apie žydiškąjį Vilnių buvo vienas iš trijų meninės fotografijos projektų, pelniusių šiam fotografui pasaulinį pripažinimą dėl virtuoziškai panaudotos fotomontažo technikos. Ši knyga buvo žinoma kaip bibliofilinė retenybė, o fotografijos, judaikos ar Vilniaus istorijos žinovai ją vertino kaip išskirtinį leidinį, kuriame Lietuvos Jeruzalė tapo avangardinio eksperimento objektu. Originalus šios knygos leidimas saugomas Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje.

Spalio 23–25 dienomis vykusiame tarptautiniame poečių festivalyje „Schamrock" šiemet dalyvavo lietuvių poetė Indrė Valantinaitė. Jos skaitomų eilių (su vokiškais subtitrais, vertė Cornelius Hellis) transliacija įvyko spalio 23 d. Tarptautinio Bavarijoje rengiamo poečių festivalio šiemetis *motto* – poezija ateičiai. Poezija į mūsų gyvenimą įsilieja ne nurodymais ir liepimais, o kurdama vis naujas erdves vaizduotei – eilėraščiai yra netikėtų susitikimų, atgaivos ir stimulo bei autonomijos vieta, kuri prieinama visiems.